

ОДНОС ХРИШЋАНСКИХ ВЕРНИКА ПРЕМА ПРЕКИДУ ЖИВОТА ИЗ МИЛОСРЂА И САМИЛОСТИ ДАНАС

Резиме

Циљ овог рада је истраживање теоријског статуса еуџеназије у мишљењу хришћанских верника. Разлике у поимању ове појаве постоје не само међу основним транама хришћанства, него и у оквиру истих, па чак и на нивоу најужих јединица друштвене заједнице. Стога је врло тешко конкретно приказати актуелно стање. Оно се може само приближити кроз истраживање поларизованости у израженим ставовима и понашању верника. Следствено томе, кроз овај рад је покушано да се представи оно што је део хришћанског учења и званичних ставова представника хришћанске заједнице насупрот ономе за шта се данас залажу верници извесних трана хришћанства. У првом делу рада се говори о променама које су задесиле цркве на којима се налази већинско хришћанско становништво у прелазним временима, те се на тај начин налази оправдање за теоријско стање вере међу људима. У другом делу рада се објашњавају концепти везани за еуџеназију, тј. појаве као што су животи и смрти, као и људско постојање са аспекта хришћанске религије. У закључном делу рада помињу се раздори између званичних хришћанских ставова, те ставова верника до којих се долази кроз многа истраживања општејавног мњења које се декларисао као хришћанско. Сумирајући доприносе прелазних истраживања, те онога што сада у религијске доме и верска правила, долази се до приказа колизије између онога што се назива индивидуалном религиозношћу и религије.

Кључне речи: хришћанство, религија, еуџеназија, животи, смрти

Увод

Савремени свет подразумева радикално измењену друштвену свест у односу на раније временске периоде. Хришћанска вера се данас одликује другачијим утицајем преваходно на верујуће особе у односу на претходно патријархално доба. Крајње су уздрмани основни постулати верски, те је савремени човек дубоко растрзан између онога што „би требало бити“ и онога што се „жели бити“. Изгубљен је осећај за апсолутно поштовање верских правила у начину живљења, а што се може повезати и са релативизи-

рањем онога што прокламује религија у односу на доприносе науке. Уз доба десекуларизације, односно религијске обнове, долази до изражаја колизија између научног и религијског погледа на целокупни свет. Такво стање има велике утицаје на положај одређених биоетичких проблема који се убрзаним развојем друштва све више усложњавају. Од раних почетака биоетике као научне дисциплине, па све до Декларације о светском етосу – поштовање живота јесте морална константа религијске перспективе у биоетици. Приступ који религија пропагира намеће потребу поштовања баријера када је у питању човеков однос према самој себи, тј. према свом животу у свим његовим облицима и фазама као и ономе што се обухвата појмом људски живот.

Јасно је да хришћанска вера прописује дубоко поштовање светости људског живота. Међутим, сведоци смо све присутнијих разматрања такозваних котроверзних тема којима се жели отићи корак даље, те допустити, са правног или етичког аспекта, индивидуално одлучивање о животу. Велики део хришћанских верника, тј. оних који себе тако називају, поједностављује своје веровање на начин који им допушта да одређеним питањима приступају са аспекта себи инхерентног осећаја за „правично“ и „исправно“. С тим у вези се све више појављује простор за увођење у праксу појединих облика прекида живота, било личног или оног који би се сматрао туђим. Различито је оно што је верницима појединцима својствено, чак и међу члановима исте породице. Еквивалентно томе није необично што постоји широки распон мишљења међу групама хришћанских верника. Извесне гране хришћанства се одликују увреженим размишљањем верника о апсолутном противљењу сваком облику прекида или краја живота кроз било какав страни утицај, док је за вернике одређене гране хришћанства прихватљиво указивање, у одређеним ситуацијама, асистирани помоћи индивидуи у циљу прекида живота. Стога не чуди постојање велике разлике у мишљењу и ставовима верника који прихватају традиционалне религијске постулате и оних који су део нетрадиционалне струје. У овом раду се настоји приближно приказати стање међу хришћанским верницима данас када је у питању њихов однос према извесним биоетичким питањима.

Позиција и утицај религије на вернике данас

Хришћанство кроз историју одликује трајање, а у исто време и промена. Оно постаје модификовано кроз временске епохе, али те различитости

сежу само до извесне границе. Црква, као симбол хришћанске заједнице у целини, своју суштину непрестано чува и преноси је верницима. Међутим, хришћанска црква је изгубила свој некадашњи утицај на вернике. Само један пример прилагођавања цркве актуелном је њено фокусирање на савремено друштво које се назива још и потрошачко, те индивидуализму. Иако су религије од својих раних почетака карактерисане за колективне појаве, приметно је да појединац све више добија на значају и моћи одлучивања. Еквивалентно томе је присутна промена у погледу поштовања само оних црквених правила у свакодневном животу која таквом појединцу одговарају или која су барем прихваћена услед тога што се уклапају у индивидуалне образце поимања моралног и исправног. Велика промена се види и у начину на који се религија односи према савременој науци данас, у том контексту налази се простор за манипулацију знањима и религијским учењима. Живимо у веку који је период краја сучељавања науке и религије. Уместо за многе ауторе очекиваног краха религије, а апсолутног надвладавања науке, долази до помирења интереса, те и гледишта које поменуте две опције заступају.

Иако постоји мноштво индикатора којима се може мерити број верника, као и степен њихове религиозности, врло је тешко закључити колико је тренутно верника који су прихватили хришћанско учење. Готово је наивно очекивати објективне податке који би се могли верификовати. Разлози таквих закључака се налазе управо у томе што не постоје универзална слагања међу ауторима о броју индикатора и о томе који индикатори би требало да су основни међу њима. Још један разлог тешкоћа у истраживању броја верника је то што је религиозност део унутарњег бића, односно индивидуалних диспозиција (Кубурић, 1999: 77). На тај начин се стварају додатне потешкоће одређивања опсега правих верника, који следе пут религије, као и оних који за себе сматрају да су верници услед тога што су тако научени. Такве ставове, веровања и понашања је тешко мерити узимајући у обзир и упитнике предвиђене да буду средство доласка до интимне стране субјекта, односно до „субјективних података“. Без обзира на наведено, на самом почетку овог века приметан је тренд смањивања броја верника у римокатоличкој и протестантској цркви, што није случај у православној. Она је почела да доживљава умерени препород у источноевропским, бившим комунистичким земљама (Јеротић, 2008: 331). На нашим просторима је карактеристични жиг религији ставио период социјализма када је било приметно значајно уздржавање од свега што би се могло означити „верским“. Слично стање на глобалном нивоу је донео период секуларизације у развијеном све-

ту. У времену секуларизације је дошло до новог и неповољног статуса вере. Завладало је свеопште стање декаденције религијских установа, делатности и свести која је изгубила своје некадашње значење и утицај. Чинило се да је вера појава која ће нужно нестати свуда где је традиција почела да се брише из образаца мишљења и понашања људи. Међутим, доста времена након тога, у 21. веку се секуларизација једва појављује у било каквом размишљању. Напротив, све је присутнији нови успон религије одликован ширењем и појавом нових покрета, те алтернативне религије. Данашње време се може назвати постсекуларним. Кроз одмицање постмодерне се динамизира потреба за светим, те се сам интерес за светим додатно ревитализује. Тренутно се десакрализован свет, свет демистификације сматра за нужни услов под којим профани човек може бити остварен и под којим може квалитетно да егзистира. Већ је у периоду од седамдесетих година двадесетог века запажен значајан интерес за духовно, посебно за синкретистичко-езотеријске стилове духовности у чијем средишту се неретко налазе природа, те је присутно фокусирање на саму екологију (Катинић, 2013:58). Запажа се да се свето открива изнова и посматра са нових аспеката. Такво стање се може повезати са глобализацијом и потребом оживљавања одређене узвишености која би дала смисао живљењу у савременом свету прожетим изузетним искушењима. Овде би се итекако могло размишљати о битности самих религијских фундамената који користе данашњем човеку (Мардешкић, 2004: 4).

Временски периоди утичу на религијско искуство, те тај утицај директно условљава и измењен однос према одређеним појавама (Елиаде, 2002: 84). Данас се као кључне вредности које су инкорпориране у људски живот истичу управо аутономија, људска независност, те право на самоодређење. У плуралистичком друштву, отвореном једнако за све одабире без обзира на ред вредности, у окружењима разнородних и противречних моралних изазова морални се дуализми решавају силом закона. Закон даје легитимитет дефинисаном питању које временом налази све више присталица. Тиме се често спонтано решава однос закона и морала, однос јавног поретка и реда вредности. Велике светске религије нуде иста усмерења када је у питању решавање моралних дилема везаних за питања прекида живота вољом људи, било оне особе чији се прекид живота доводи у питање, било вољом њених ближњих који би у одређеним околностима могли легитимно да одлучују у њеном интересу. Значајна одредница актуелних времена је, не подела између религија – великих или малих, нити стварање тзв. верских коали-

ција – већ само растапање унутар конкретних верских заједница на специфична усмерења која се, круто узевши, могу поделити на либерална и конзервативна (Мојзес, 2014: 95).

Како је већ речено, данас се појављују многи видови религија. Међу онима које спадају у велике религије настаје сложена поларизованост у односу на бројна питања. У погледу суочавања са новим околностима и ситуацијама може се доћи до закључка да су одређени концепти сувише уско одређени кроз хришћанска учења. Било би знатно једноставније да су конкретни појмови флексибилно дефинисани, те лако уклопљиви у различите временске оквире. Оваква перспектива је контраст званичној хришћанској идеологији. На слична решења, као ни на било какав компромис, хришћанство никада неће пристати. Ипак, евидентно је да постоји велики изражена подељеност у мишљењу јавности. Ставови већма варирају према деноминацијским линијама, док сама верска припадност предвиђа у великој мери и ставове према социјалним питањима. Наведене различитости су изражене у односима група хришћанских верника, али и у оквиру главних грана хришћанства од времена реформације до данас. Грубо узевши да се верници могу сврстати у оне које припадају традиционалним, тј. конзервативним, и либералним долази се до закључака да прве одликује низак ниво толеранције на новине, као и висок степен анимозитета ка такозваним контроверзним питањима. Де факто је да конкретну групу одликују негативни ставови усмерени ка наведеним областима, али се и у оквиру њиховог, изражено негативног мишљења, појављује доста нијансирања и различитости. У начелу се може приближити разликовање у односу на идеолошке изворе по питању еутаназије. Ставови верника протестаната су диференцирани у зависности од њихове припадности конзервативној, умереној или либералној струји протестантизма. Конзервативни протестанти сматрају да је грех свеprisутни елемент људског друштва, те да је засигурно и еутаназија један од грехова.¹ Њихов већински однос према савременој проблематици се коренито разликује од модерних, либерално-демократских пропагирања свеопште слободе у мишљењу и изражавању. Дубоко поштују речи Библије. Управо пету Божију заповест „Не убиј!“², они наводе као главни аргумент против еутаназије. Умерени протестанти се залажу за ширу аутоно-

---

1 О томе колико је радикалан њихов однос ка проблему еутаназије говори и њихово стављање у редове својих опозиционара доктора Цека Кеворкиана, које је познат широј јавности по званичној пропагирању еутаназије као људског права (Соран, 2013: 81-99).

мију у погледу доношења одлука које се тичу прекида људског живота.² Разликују се од конзервативних протестаната у томе што истичу значај либералног тумачења верских правила, те, еквивалентно томе, не прихватају буквално делове Библије. Либерално протестанти су већином поборници савремених тековина оличених у борби за људска права, међу којима значајно место заузима људска аутономија. Они истичу став да би требало ускратити обавезујућу природу верским правилима и ономе што пише у светим књигама. Као средишњи аргумент, либерални протестанти наводе време у којем су конкретна правила стварана и бележена. Друга главна грана хришћанства јесу католици чије је седиште у Ватикану, те се често њихово учење наводи под окриљем званичног става Ватикана и папе. Након вишегодишњег интензивирања и долажења извесних питања до средишта занимања јавности, међу којима је и питање еутаназије, Ватикан је јасно донео закључке о тој појави објавивши петог маја, 1980. године Ватиканску декларацију о еутаназији. У званичном ставу Ватикана је једнострана осуда прекида људског живота у складу са догмом о његовој светости. Такву претпоставку би требало да сви прихвате и да се одупру ономе што носе модерност и модерна. Међутим, иако је наведено католичко учење супротстављено појави еутаназије, католички верници немају изричито негативан став о еутаназији. Одређени аутори напомињу и промене ставова католика о побачају који сада има релативан статус у односу на мишљење јавности. Наиме, у годинама пред доношење поменуте Декларације ставови јавности по питању побачаја су постали значајно либерализовани (Granberg & Granberg, 1980: 250-261). Католици нису апсолутни поборници оних инструкција које добију од стране Ватикана. Сажимајући католички науч Иван Павле Други у својој енциклици (*Evangelium vitae*) потврђује да је еутаназија тешка повреда Божјег закона, у контексту максиме да је намерно убиство људске особе морално неприхватљиво. Он се у својој посланици залаже за нову културу живота. Дакле, реч би била о култури у савременом свету, обновљеној и исправној. У првом делу енциклике, еутаназија се наводи као једна од савремених претњи људском животу. Такво сврставање појаве еутаназије међу претње је у сагласности и са другим делом у којем се напомиње светост и узвишена вредност живота, као и са трећим делом који се осврће на заповест да се не врше убиства (Vesely, 1996: 261-284).

---

2 Уједињени методисти (струја умерених протестаната) су се интензивно залагали протеклих година за потпуну аутономију верника у доношењу одлука о еутаназији, али су недуго потом одустали од таквог концепта (Proeschold-Bell, Jean, et al, 2011: 700-720).

Све православне цркве се противе еутаназији. Српска православна црква (СПС) нема јасно изражен став о еутаназији, али о овој појави интензивно размишља. Њени представници учествују у раду Међународне комисије за биоетичка питања³. Такође, учествовали су и на Светом и великом сабору на Криту, одржаном 2006. године. У документу *Мисија њавославне цркве у савременом свеиу*, који су потписали поглавари и великодостојници десет православних цркава (укључујући и СПС), наводи се да је човек створен по лику Божијем, те да људско биће није само прост скуп органа, нити да је детерминисан само биолошким факторима (Богосављевић, 2016). Значајан искорак напред у овој области је оличен кроз доношење одлуке (2017. године) да се при Светом архијерејском Синоду оснује посебно одељење које би се бавило питањима биоетике.⁴ Ставови Руске и Грчке православне цркве супротстављени су еутаназији, док су о другим проблемима из домена биоетике објављивале и званична документа.⁵ Групе православних хришћанских верника које су део нетрадиционалне струје мишљења и тумачења верских правила, јесу они који одбацују целину концепта православља. Супротно томе, често називани још и прогресивисти, они се залажу за поимање вере, истине, исправног и др. у складу са временским периодом у којем се тумаче религијски записи. Сматрају дакле, да су неопходне исправке одређених концепата како би се прилагодили данашњим потребама (Hunter, 1991: 123).

Еутаназија као свеприсутна појава

Неки теолози, тумачећи извесне религијске записе, могли би да дођу до закључака о томе да је еутаназија добра појава. Иако су у малом броју, постоји група теоретичара који припадају не само хришћанском, већ и јудаистичком религијском усмерењу, а који наводе да еутаназија не само да није контроверзна појава, већ да је она синтеза свих религијских вредности попут љубави, милосрђа, саосећања у патњи. Без обзира што се она разматра као опција која је нужно везана за самоодређење које је погрешно, јер ми не поседујемо свој живот, нити смемо да управљамо тим даром од Бо-

3 Основана је 2008. године, на иницијативу васељенског патријарха Вартоломеја.

4 Погледати више на: http://www.spc.rs/sr/saopshenje_za_javnost_svetog_arhijerejskog_sabora_1 [Приступљено: 22. 1. 2020]

5 Попут: Основи социјалне концепције Руске православне цркве (Себотарев, 2006: 161-178)

га, ипак се може пронаћи начин да се овај финални излаз из патње толерише и прихвати.

Хришћанство прихвата погодности аналгезије и седације у моментима када она служи сузбијању патње и очаја. Међутим, овде се стриктно треба водити разлозима највиших вредности хришћанства у циљу указивања помоћи индивидуи уз напомену да је битно обратити пажњу на то да се таквим понашањем не искривљује свест индивидуе како би могла да доживи искрено покајање. Религија се у последњим тренуцима живота наводи као смисао који нам нуди начин да се спасемо. У таквим околностима је важно обратити пажњу на верске потребе појединаца, на вредности којима се воде. Значајно је поменути да прибегавање теолошким категоријама ризикује искључење понуде психоспиритуалне неге онима који немају осећај припадности званичним религијама. Веровање у трансцендентално може истински помоћи у превазилажењу патње, међутим уједно може створити додатне потешкоће код особа које су секуларног моралног опредељења. Такође, услед многих подвојености унутар хришћанске заједнице појављују се неслагања у размишању о еутаназији и другим облицима асистираних самоубиства и међу групама хришћанских верника, као и између оних који припадају истој групи, али су традиционалног, односно нетрадиционалног религијског усмерања. Оно што је појединцима инхерентно, њихова религиозност, разликује се и међу члановима једне исте породице. Стога је врло јасно да не постоји сагласност међу верницима и припадницима једне вероисповести по питању биоетичке проблематике (Callahan & Campbell, 1990).

Као што Кант тврди, једном када се суочимо са захтевима који проишлаго из стриктног придржавања наших принципа које генерализујемо они могу бити уздрмани. Човек се тешко може држати принципа које друге особе не поштују, те их зато не би требало неговати и аполутизовати. У таквом померању граница, ти исти принципи могу доживети промену уздрмајући основне ставове који се тичу разних ситуација у временима знатно другачијим од оних у којима су принципи створени. Дакле важно је сагледати време стварања максима и време њиховог тумачења (Wood, 1998). Идући тим путем закључивања долази се до теорије да какву год претпоставку о еутаназији да усвојимо, па макар примењивали на њу и догме проистекле из хришћанства, принцип о прихватању или неприхватању еутаназије од стране верника ће бити подложен измени.

Ставови цркве или особа које имају одобрење путем традиције да пропагирају религијска учења, има своје негативне стране. Са једне стране

евидентно је да се једноставним верским правилима поклања гносеолошко значење, а са друге стране та иста правила добијају апсолутну неограниченост у важењу без навођења конкретних ситуација у којима се легитимно могу примењивати. На тај начин се отклања моменат разматрања етичности у њиховој примени и они се стављају за апсолутне догме. Ово је један од главних разлога зашто се у дебатама најчешће појављују супротстављене стране које припадају бројним професијама, директно везаним за проблематичне, биоетичке теме, а да то нису теолози. Такво стање се оправдава управо тиме што је врло тешко путем јасних аргумената и са наведеним доказима оспоравати или оправдавати религијске догме и правила који би се могли у овом контексту поменути.

Постоје одређене мањкавости у истраживањима ове области. Једна од њих је та што се не разматра сваки сегмент који би био обухваћен синтагмом асистирано самоубиство – попут система помоћи, јер је ова област предодређена за медицинско-клиничко просуђивање, а не расправља се њен етички аспект. Тек када се буде свеобухватно проценила добробит која се добија од наведених процедура може се извући конкретнији закључак о потреби да се еутаназија као појава доведе у везу са јасним, општеприхваћеним ставом. Многе групације хришћана не опонирају опцији пасивне еутаназије.⁶ У ситуацијама када се продужавања живота особе не везује уједно и за живљење без бола и патње и када не постоји опција излечења болести у којој се налази, већ напротив, када подразумева само продужавање агоније пацијента који би у супротном пронашао излаз у смрти, тада се сматра да би препуштање живота Богу или једноставно природи било једино разумно и племенито решење. Са друге стране, верници који прихватају поменути опцију махом негирају да добробити активне еутаназије надјачавају њене негативне стране, те је већински не подржавају. Још једна мањкавост је у томе што не постоји јасан став о томе да ли еутаназија припада самоубиствима или убиству. Евидентно је да постоје многе сличности са самоубиством, међутим, под окриље многих дефиниција убиства не потпада и самоубиство. Требало би знатно проширити дефинисање сваке од наведених појава како би се знали који тачно елементи су неопходни да би и нове појаве које имају везе са њима могле бити категоризоване. Чак и онда би било наивно игнорисати јасне разлике које постоје између самоубиства, убиства, и

---

⁶ Пасивна еутаназија, антидистаназија или ортоназија значи одустајање од лечења пацијента који је на самрти или престанак са медицинским мерама којима се продужава пацијентово умирање (Клајн - Татић, 2002: 7).

асистирани помоћи у самоубиству. Уједно, уколико бисмо поштовали свако људско биће, појављује се потреба упоређивања и односа религије према убијању животиња као живих бића. Постојале су извесне доктрине о апсолутној забрани убијања животиња код неких секти, међутим пракса је показала да је тешко одржати поштовање према овом правилу дугорочно услед саме човекове природе.⁷ Стога се оно дозвољава и оправдава као мање зло од убијања човека, а што се такође може под одређеним околностима разумети и оправдати (Bamgbose, 2004: 111-121).

У многим делима се еутаназија помиње у контексту других људских права. Често се наводи њена блискост са правом на слободу, правом на достојанствени живот, као и правом на аутономију. С обзиром на то да је аутономије другачије схватана од стране различитих хришћанских групација, као и да се живот различито поима у контексту религијских догми и верских правила и од стране верника различитих провенијенција, поставља се питање како се може схватити претпоставка да је еутаназија део права на слободу. Наиме, у хришћанству се човеку даје слобода воље. Човек на тај начин себе приклања греху или вери, кроз сопствено одлучивање о бројним ситуацијама, па и оним које обичном човеку делују банално. Са религијске стране, слободном одлуком о прихватању еутаназије долази се до мањка животне слободе.

Верска правила и записи о процесима инхерентним еутаназији

Средишња разлика у ставовима традиционалне цркве и модерних либералних хуманиста је у основном поимању живота и смрти. Док се у либералном хуманизму живот и смрт посматрају са аспекта велике моћи људских права у хришћанској традицији се негира било какво „власништво“ човека над животом и сматра се да је Бог тај који управља наведеним сегментима људског бивствовања. Отуда и став цркве да је еутаназија једнака убиству, односно самоубиству (Holley, 1989: 103-121).

Данас је сваки аспект живота сведен на пролазност, безнадежност и бесциљност. У таквом времену све се своди на то да би требало живети олакшан живот, уз улагање енергије ка ономе што је привлачно, лако достижно и остварљиво. Фокус се своди махом на оно што је материјално, тј. на оно што је опипљиво и сигурно, у чему се уједно може пронаћи и

---

⁷ Постоје извесна учења која говоре у прилог томе да су одређене индијанске секте неговале култ очувања живота животиња, али је било немогуће дугорочно неговати тај концепт.

сва апсурдност постојања. У свету брзих и наглих промена све је легитимније размишљати о праву на живот као о праву на срећан, квалитетан живот. Такво стање је последица великих промена које су се десиле и које су у току, а чиме се релативизује и перспектива сагледавања вредности и сврхе живота (Томић, 1991: 48). У таквом, релативно утилитаристичком приступу живљењу умногоне изостаје сегмент битности живота, његовог поштовања и узвишености. Поштовање и заштита живота у корелацији су са поимањем смрти и самог смисла живота, а што је даље условљено постојањем вере у Бога и индивидуалног начина и степена религиозности. Константна борба са својим истинским унутрашњим битком и вредностима је инхерентна животу и дата је у циљу доласка до крајњег трансценденталног исходишта. Такав пут је дар од Бога људима и само они који живе у складу са верским правилима имају могућност да искусе оно, чему би требало у складу са религијом, да се тежи. Библија повезује битност живота са пуним остварењем живота у Богу. Живот је дарован људима од стране Бога који се појављује као једини, апсолутни суверен над животом, као његов извор у којем се налази и полазиште и исходиште. Будући да је дарован, живот упућује на свог Ствараоца који га даље подржава, спасава и оживљава. Сваки живот је једнак, уникатан, свети, узвишени, вредност за себе, једнако вредан части и достојанства. Живот долази изван овог света и напослетку се повлачи натраг у онострано (Eliade, 2002: 90). Смрт је једна од појава коју је изразито тешко дефинисати. Различито се доживљава и може бити представљена за догађај или процес. У хришћанству се смрт представља за благословену везу овоземаљског и оностраног. Самим тим, смрт се може схватити као услов за бесмртност, чиме се долази до изворишта саме религије. Целокупно хришћанско предање се може везати за учење и веру у бесмртност. У патријархалном хришћанском друштву (трајало скоро две хиљаде година) било је природно да само хришћански верник умре на начин како се то у поменутој молитви каже, али и да буде од родбине, пријатеља и медицинског особља до краја живота пристојно негован и збринут, без обзира на тежину болести и њено трајање. Загребачки професор теологије Позаић је кроз своја ауторска дела најавио могућност да би крај двадесетог века могао бити обележен померањем граница начина умирања. Овакво стање би могло бити окарактерисано за добро или зло, те аутор даље напомиње да би превага еутаназијског менталитета, тј. саме културе смрти била нужно зло, док би њена алтернатива могла бити приказана кроз хоспицијски менталитет, односно културу живота (Позаић, 1993: 465-485).

Смрт је једна од више основних карактеристика које нужно обухвата људско искуство. Она је као таква изван могућности стављања под окриље људске контроле, али се то не односи и на сам процес умирања. Наиме, кроз развој медицине и све ширег могућег утицаја на продужетак људског живота кроз развој софистицираним медицинским технологија, попут оних које се користе у циљу трансплантације људских органа, антибиотика, респиратора и других, омогућено је померање граница смрти тј. умирања. Одређене врсте технологија које се користе у лечењу могу убрзати моменат смрти, али се неретко такав вид чињења оправдава услед његове примарне сврхе, а то је унижавања границе бола и побољшавања општег стања леченог пацијента. Овакве ситуације се могу подвести под одређени вид еутаназије, иако изостају одређени сегменти који се односе на класично, уврежено поимање еутаназије.⁸ Према Библији закључујући, еутаназија је самоубиство, а оно је, идући даље, убиство и као такво је увек погрешно. Истинско веровање у Христа доводи до вечне сигурности, без порива ка самоубиству и у највећим недаћама. И у одређеним верским правилима која се не тичу директно еутаназије спадају и религијски обреди при испраћању особа са овоземаљског света на оноземаљски. Поставља се питање, с обзиром на то да је еутаназија међу одређеним круговима прогресивиста прихваћена, те да се она сматра за самоубиство са религијске стране, како би се хипотетички, у случају да у будућности еутаназија нађе ширу примену у пракси, могло да се сматра такво дело узимајући у обзир све даље последице до којих доводи?

Хришћанска црква као симбол хришћанске заједнице у њеној целовитости традиционално осуђује самоубиство. Такав однос цркве према самоубиству се види у речима Светог апостола Јована: „Ако ко види брата својега где греши грех не к’ смрти, нек се моли и даће му (Господ) живот онима који греше не к’ смрти. Има грех к’ смрти: за тај не говорим да моли“ (Јов, 1, 5, 16). Сваки „грех к’ смрти“ је грех који не подразумева покајање. Он значи одсуство могућности да човек доживи кајање и у њему онај ко изврши самоубиство остаје вечно. За такав грех, апостол даље тврди, не би требало да се моли. Чињењем овог греха човек бежи од Бога и доводи у вечну осуду душу своју, те остаје у безизлазном стању. Кроз такво изражавање своје слободне воље он постаје анатемисан. Црква се моли само за оне који умру у покајању. „Грех не к’ смрти“ јесте сваки грех за који се особа која га почини

⁸ Еутаназија (eu-добра, thanatos-смрт: „добра смрт“ у буквалном преводу грчког језика) означава уврежено прекид живота у контексту милосрђа (Јушић, 2002: 301-309). Махом се везује за стање пацијената у терминалном стадијуму болести, када је присутан висок степен патње и бола.

каје. У овим речима одише суштина хришћанског учења. Без обзира на временску епоху, верујући човек је увек подразумевао да је религијска визија живота истинита, односно веровао је у постојање трансценденталне стварности из које живот води порекло, а људско бивствовање проналази основ (Eliade, 2002: 29-132). У хришћанству се овоземаљски живот посматра за предворје вечног постојања. Кроз тај живот су проткана извесна искушења, док је болест једно од њих. Болест може бити корисна у јачању људског духа, док је смрт услов за други живот, живот апсолутне вредности. Црква има свој јасан став да бол и патња сасвим извесно имају своју духовну суштину. Међутим, не би их требало доживљавати за појаве које нису објективно зле. У савременом свету је присутан мит о потреби уклањања патње и бола из нашег живота. Са религијског становишта, бол и патња нам могу бити благослов у виду могућности да се приближимо Христовим мукама, те да тиме очистимо душу и тело своје. Бог свакога од нас познаје и зна колико бола свачија душа може да поднесе. Апостол Павле у својој Првој посланици Корићанима каже: „вјеран Бог који вас неће пустити да се искушате већма него што можете, него ће учинити са искушењем и крај, да можете поднијети“. Док молитва из Литургије светог Јована Златоустог и Василија Великог налаже: „...да крај нашег живота буде хришћански, без бола, непостидан, миран, и да добар одговор дамо на страшном суду Христовом, молимо“. У том случају се молимо да наш крај овоземаљског живота буде без бола, односно да кроз живот без греха завредимо да наше покајање буде без бола. Такво поимање краја живота на овоме свету је синтеза целокупног достојанственог живљења, и не треба га мешати са индивидуалним схватањем људског достојанства.

У хришћанској антропологији људско достојанство није схваћено као нешто спољашње што би могло да зависи од стања човековог здравља или болести или личног кајања – оно је дакако нешто унутрашње, круцијално, независно и неотуђиво човеку као бићу. У религијској доктрини се наводи да људско достојанство има божанско порекло. Његова улога кроз целокупно хришћанско предање је врло битна и у циљу одбране његове централистичке позиције може се лако извести целокупна интеграција различитих вредности и уверења било којих култура. Оно извире из целокупног квалитета човека као духовног бића, разумног и слободног да самоодговорношћу и могућношћу самоодређења дође близу идеала који је, са аспекта хришћанства, оваплоћен у лику и делу Божијем. Одређени број аутора који се баве достојанством, одређују га у односу на област науке којом се баве, али увере-

жено је да се оно сматра надвишеном појавом која има високу вредност. Један од највећих филозофа, Кант, говори о достојанству као о оригиналном феномену који има узвишени положај у односу на друге вредности и све животне појаве (Sensen, 2011). Одређени аутори у својим истраживањима полазе од другачијих приступа достојанству објашњавајући да се оно може дефинисати као узвишена вредност или, пак, као интегрисаност свих људских вредности (Франета, 2015). Живот као врховна вредност има иманентну суштину исказану кроз људског достојанство као основу човекове природе. Дакле, у поимању и научном и религијском, не постоји безвредан људски живот, невредан да се живи. Свакако да је део квалитета живота поштовање темеља и диспозиција достојанства, а у религијском контексту живети достојно значи бити близу божанског. Људско достојанство је крајња и ненадокнадива појава. Религиозна перспектива посматрања људског достојанства наводи на закључак да је то коначна и својствена вредност сваког људског бића. Оно је темељ свих осталих људских вредности и људских права, те се може рећи да је достојанство основна или апсолутна карактеристика људског бића. Велики корпус научне и стручне литературе уз људско достојанство наводи да је то концепт који је сложен, вишедимензионални, централни, али и субјективни. Субјективна димензија људског достојанства се дефинише узимајући у обзир индивидуалне карактеристике особе. Тај сегмент се управо везује за целокупни културни опсег који утиче на личност, а из којег даље израњају читави системи вредности и верска уверења. Тиме се оправдава његова вишедимензионалност, кроз научене и заједничке вредности, веровања и понашања, те етничке акције и обичаје. Људско достојанство је централно обележје људског бића зато што сажима све наведене обрасце и наслеђе у уникатно извориште које се испољава различито у другачијим срединама. Тако се остварује веза између достојанства и социјалног идентитета. Из наведеног је лако закључити да специфична средина достојанства идентитета може створити базу за нови његов ниво који се достиже кроз акултацију на нивоу свесног и покретањем јединствених капацитета људског бића. Зато би требало сваком људском бићу које се налази било у терминалном стадијуму болести, било у другом облику патње и бола, приступати диференцирано, прилагођавајући се његовим капацитетима да открије нове спознаје и дубље повезаности суштине његовог универзално вредног живота (Cheraghi, Mohammad & Nasrabadi, 2014).

У овом контексту значајно је вратити се на већ поменути Кантов рад. Један од три главна постулата Кантове етике је: постојање Бога, који дарује

слободу вољу да би човек слободом избора дошао до лика Божијег, и бесмртност душе, што јесу преостала два постулата. На основу унутрашњих, дубоко укореваних моралних принципа човек одлучује о многим искушењима и тиме испуњава оно што је део људске дужности. У критици практичног ума Кант реторичким питањима објашњава суштину дужности према себи, тј. свом животу и самим тим према целом човечанству (Kant & Meiklejohn, 2009).

Кант сматра да је таква врста дужности према свом животу, та која спречава човека да унизи сопствену вредност, те да се, без обзира на величину и силину недаћа које га затичу, одрекне свог инхерентног достојанства тиме што ће прекинути његову основу, а то је свакако живот по себи. Само оно што се чини ради такве дужности има моралну вредност и тежину (Sensen, 2011). Добродушност, самилост, љубав и слични пориви који подстичу људско деловање не укључују моралну вредност. Уколико би се на појединачним примерима поштовали категорички императиви који, између осталог, налажу да се чини тако да би принцип таквог делања могао да важи за општи закон, онда би се, засигурно, еутаназија као опција изоставила из могућности спровођења.

Закључна разматрања

Евидентно је да је еутаназија важно друштво и морално питање. Оно неће нестати у будућим временима, него ће се још више подстицати његово разматрање и увођење у праксу тамо где је то могуће. Појава као што је еутаназија задире у подручје многих научних дисциплина, а засигурно је условљена и религијским карактеристикама конкретних територија, односно становништва. У овом тексту учињен је покушај да се изнађе појашњење актуелног статуса еутаназије у редовима верника који припадају хришћанској вероисповести.

Један од закључака је да би требало медицинари да третирају пацијенте као да су чланови њихових породица. Усмереност ка томе да се пацијент посматра из наведене перспективе омогућила би да се створи што погодније окружење у којем, сасвим извесно, не би било простора да се код пацијента јави потреба за било којим обликом еутаназије, односно помоћи у циљу прекидања сопственог живота. На овакав резултат наводи индивидуална нота разматраних концепата, као што је људско достојанство, те лични доживљај бола, као и сама религиозност. У том контексту би примарно требало холи-

стички сагледати пацијентове потребе и уложити напоре да се безусловно савладају. Главни циљ таквог приступа је крајња добробит пацијента, а која се може постићи уз стварање осећања емоционалне подршке, те оптималне психоспиритуалне неге. Суштина оваквог потенцирања је да се измени приступ ка пацијенту као према једном од многих који су били или су тренутно у сличној ситуацији. Само прилагођавањем потребама конкретне особе која је дефинитно уникатна, јединствена, са инхерентним специфичним тежњама може довести до заједништа и превазилажења бола и патње у саосећању и сапатњи.

Када живот сам по себи није појмљен као дар од Бога, постаје ствар над којом човек мисли да има власништво. Чак би се у крајњим тачкама посматрамо могло рећи да се живот тада посматра за ствар над којом човек има право својине.⁹ Под утиском да се над животом има власништво рађају се идеје о контролисању и усмеравању момената рађања и смрти. Тиме се апсолутно одриче исправност религијског концепта живота и верских правила о начину на који би било пожељно да се живи. У свету у којем се цени само добар квалитет живота, уз благостање, корист и ужитак, нема места патњи и болу. Те две категорије, патња и бол, послате су од Бога, а савремени људски нараштај их се одриче. На тај начин се може извести закључак да нас еутаназија одваја од Бога. Зашто се онда она све време везује за милосрђе и добру смрт? Да ли је само привид да је она део милосрдног чињења? Могуће је да се појавом еутаназијом отклања опција за одбрану пред „страшним судом Божијем“, барем за истинске вернике. Алтернативна квази доброј смрти, јер добра је само зато што је блага, јесте саучествовање у болу и патњи уз уверење о великој вредности живота, чак и онога који евидентно престаје. Религија нас наводи на такве изазове.

Реалност је доста другачија. Наиме, данас се закони прилагођавају вољи већине. Они и јесу донети да би служили народу и уобличени су у односу на потребе и карактеристике друштва. У више земаља еутаназије је већ легализована или је на путу да буде. У многим земљама прећутно је дата сагласност на неки облик еутаназије, као што је пасивна еутаназије. Тиме се ствара пут ка све ширем прихватању ове појаве и ка спонтаном преобличавању будућих нараштаја у генерације које ће спонтано да следе пут онога што је у прошлости прихваћено. Религија нам налаже да би се већма треба-

---

⁹ Са правне тачке гледано, само либерални теоретичари права својине би могли да изведу закључке који би ишли у прилог ове тврдње. Извесно је да се живот не може схватати за ствар над којом човек има власништво, барем у актуелним временима.

ло покоравати Богу, а не људима. Овакву поруку би требало више понављати у савременим условима демократија у којима може да ослаби осећај личне одговорности за нешто што је легално. Дошли смо у стање етичког релативизма, јер смо сведоци да се законима и парламентарним активностима пропагира оно што је религијски неправедно.

Литература

- Bamgbose, Oluyemisi, 2004, Euthanasia: another face of murder, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 48.1: 111-121.
- Богосављевић, Никодим, 2014, *Мисија православне цркве у савременом свеуниверзитетском преводу*. Доступно на: <http://borbazaveru.info/content/view/8642/105/> [Приступљено: 15. 01. 2020]
- Vesely, Ema, 1996, Pavao Ivan Pavao II. za novu kulturu života, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 51.3: 261-284.
- Granberg, Donald and Beth Wellman Granberg, 1980, *Abortion attitudes, 1965–1980: Trends and determinants*, Family Planning Perspectives 12:250– 261.
- Елиаде, Мирча, 2002, *Светио и њрофано*, Загреб: АГМ.
- Јеротић, Владета, 2008, Еутаназија и религија, *Српски архив за целокуино лекарство*, 136.5-6, 331-333.
- Jušić, Anica, 2002, Eutanazija, *Revija za socijalnu politiku* 9.3: 301-309.
- Kant Immanuel, Meiklejohn John Miler Down, 2009, Critique of Pure Reason, Waiheke Island: The Floating Press.
- Катинић, Марина, 2013, Свето и профано у контексту биоетичке проблематике: поремећај равнотеже екосистема деловањем екотоксикологије моћи, *Социјална екологија: часопис за еколошку мисао и социолошки истраживања околине*, 22.1: 47-64.
- Klajn-Tatić, Vesna, 2002, *Lekareva pomoć neizlečivo bolesnom pacijentu-etički i pravni problem*, Institut društvenih nauka, Centar za pravna istaživanja, 7.
- Кубурић, Зорица, 1999, Хришћанство и психичко здравље верника, *Хришћанство, друштво, њолишика*, 75-88.
- Мардешић, Жељко, 2004, Десекуларизација свијета у глобализацији?, *Црква у свијету*, 39.1: 35.
- Мојзес, Павле, 2014, Ризично је предсказивати, у: Ђорђевић, Стајић, Тодоровић (уредници), *Хришћанство у 21. веку*, Нови Сад, Прометеј.
- Pozaić, Valentin, 1993, The hospice as a means of promoting the culture of life, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 48.5: 459-475.
- Proeschold-Bell, Rae Jean, et al, 2011, A theoretical model of the holistic health of United Methodist clergy, *Journal of Religion and Health* 50.3: 700-720.
- Sensen, Oliver, 2011, *Kant on human dignity*. Vol. 166. Walter de Gruyter.
- Светио Писмо Староја и Новоја Завјешта – Библија*, 2010, Београд, САСинод СПЦ.
- Томић, Целестин, 1991, Живот- дар и милост, *Обновљени животи: часопис за филозофију и религијске знаности*, 46(1.), 39-48.

- Франета, Душка, 2015, *Људско достојанство као правна вредност*, Правни факултет Универзитета у Београду, центар за издаваштво и информисање.
- Holley, David M, 1989, Voluntary death, property rights, and the gift of life, *The Journal of Religious Ethics*, 103-121.
- Hunter, James Davison, 1991, *Culture Wars: The Struggle to Define America*, New York: Basic Books.
- Callahan, Daniel, and Courtney S. Campbell. 1990, Theology, religious traditions, and bioethics, *The Hastings Center Report* 20.4: S1-S1.
- Copan, Paul, 2013, A Protestant Perspective on Human Dignity, *Human Dignity in Bioethics*. Routledge, 81-99.
- Cheraghi, Mohammad A., Arpi Manookian, and Alireza N. Nasrabadi, 2014, Human dignity in religion-embedded cross-cultural nursing, *Nursing ethics* 21.8: 916-928.
- Ћеботаревић, Андреј, 2006, Биоетичко научавање Руске православне цркве, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja* 4.1: 161-178.
- Wood, Allen W, 1998, Kant on Duties Regarding Nonrational Nature: Allen W. Wood, *Aristotelian Society Supplementary Volume*, Vol. 72, No. 1, University College London: The Aristotelian Society.
- http://www.spc.rs/sr/saopshtenje_za_javnošt_svetog_arhijerejskog_sabora_1
[Приступљено: 22. 01. 2020]

Dušica Kovačević

Institute of Social Sciences, Belgrade

kovacevicdusica@rocketmail.com

THE ATTITUDE OF CHRISTIAN BELIEVERS TO BREAK THE LIFE OF MERCY AND COMPASSION TODAY

Summary

The aim of this paper is to clarify the current status of euthanasia in the opinion of Christian believers. Differences in the understanding of this phenomenon exist not only among the basic branches of Christianity, but also within them, and even at the level of the narrowest units of the social community. Therefore, it is very difficult to show the current situation in concrete terms. It can only be approximated by emphasizing the polarization in the expressed attitudes and behavior of believers. Consequently, through this work, an attempt has been made to present what is part of Christian teaching and the official views of representatives of the Christian community as opposed to what is being advocated today by believers of certain branches of Christianity. The first part deals with the changes that have taken place on the premises of the greatest Christian population in previous times, thus finding justification for the current status of faith among people. The second part of the paper explains the concepts related to euthanasia, ie. phenomena such as life and death, as well as human dignity from the point of view of the Christian religion. The concluding part of the paper mentions discrepancies between official Christian attitudes and the views of believers, which is reached through many surveys of general public opinion declared to be Christian. Summarizing the contributions of earlier research, as well as what belongs to religious dogmas and religious rules, we see a conflict between what is called individual religiosity and religion.

Key words: Christianity, religion, euthanasia, life, death.